

“MONA LIZA” sirlari ?

Oltmishev Toxir Turg'unovich

A.Qodiriy nomidagi JDPI, Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası

katta o'qituvchisi, Jizzax, O'zbekiston

e-mail:daddy111266@gmail.com

***Annotatsiya.**Yuqori Uyg'onish davri uslubining asoschisi va tipik vakili Leonardo da Vinchi san'atning ko'pgina turlarida o'z kuchini sinab ko'rdi, matematika, mexanika, fizika sohasida ilg'or fikrlarni ilgari surdi. Uning har bir asari hayotni o'rganish zamirida yuzaga kelgan, ijodkorning qalb harorati bilan isitilgan va hayotga bo'lgan munosabatini ifodalovchi asarlardir. Uning shox asari “Monna Liza” ham hozirgi kungacha barcha san'at shaydolarini o'ygacha cho'mdirib kelmoqda. Asardagi obraz kimga tegishli ekanligi haligacha noma'lumligicha qolmoqda.*

***Kalit so'zlar:** Mona Liza,Leonardo da Vinchi ,tasviriy sa'at,portret.*

***

***Annotation.**Leonardo da Vinci, the founder and typical representative of the Upper Renaissance style, tried his hand at many forms of art, advancing advanced ideas in mathematics, mechanics, and physics. Each of his works is based on the study of life, warmed by the heart of the artist and expresses his attitude to life. Her masterpiece, Monna Lisa, still haunts all art lovers. It is unknown at this time what he will do after leaving the post.*

***Keywords:** Mona Lisa, Leonardo da Vinci, fine art, portrait.*

Leonardo da Vinchi (1452—1529). Leonardo da Vinchi Vinchi qishlog'i yaqinida, notarius oilasida dunyoga keldi. Leonardo 17 yoshlik paytida otasi Florensiyaga ko'chib o'tadi. Shu yerda Leonardo Andrea Verokkio ustaxonasida tasviriy san'at borasidagi bilimni oshirdi. U o'z ustozini Verokkioga yordamlashib, uning «Isoni cho'qintirish» (tax. 1476 y., Florensiya, Uffitsi galereyasi) asarining chap tomonidagi farishta rasmini ishlaydi va ustozidan ham mohirligini ko'rsatadi.

Mona Liza (Jakonda) 1503 yil ,
o'lchami 77 sm x 53 sm yog'och
moybo'yoq . Luvr (Parij)

Avtoportret, Leonardo da Vinchi 1514 yil

Yuqori Uygʻonish davri uslubining asoschisi va tipik vakili Leonardo da Vinchi sanʼatning koʻpgina turlarida oʻz kuchini sinab koʻrdi, matematika, mexanika, fizika sohasida ilgʻor fikrlarni ilgari surdi. Leonardo uchun sanʼat hayotni bilish vositasi boʻldi. Uning real voqelik asosida ishlagan suratlari keyinchalik ilmiy asarlari uchun illyustratsiya vazifasini oʻtadi. Ijodkor xarakteriga xos boʻlgan bu xususiyat u yaratgan rangtasvir asarining oʻziga xos tomonlarini belgilaydi. Uning har bir asari hayotni oʻrganish zamirida yuzaga kelgan, ijodkorning qalb harorati bilan isitilgan va hayotga boʻlgan munosabatini ifodalovchi asarlardir. Rassomning «Gul ushlagan Madonna» (Benua Madonnasi) deb nomlangan ilk asarida shunday xislatlar mavjud. Rassom kompozitsiyada ortiqcha detal va lavhalardan voz kechib, tasvirlanuvchining xarakteristikasini kuchaytirishga, shakllarini umumlashtirishga intilgan. Kompozitsiyada yosh ona tizzasida oʻtirgan goʻdakning ona qoʻlidagi gulga

talpinayotgan payti tasvirlangan. Tapa tomondan tushayotgan yorug'lik tasvirning yanada yaqqol ko'rinishiga imkoniyat yaratgan. Darchadan ko'rinayotgan osmon kompozitsiya muvozanatligiga xizmat qilib, obrazni cheskiz tabiat bilan uzviy bog'lagan. Asarda hech qanday diniy-mistik kayfiyat yo'q. Ona va bola boshi atrofiga ishlangan tilla gardishni hisobga olmaganda, hammasi oddiy florensiyalikning uyidagi baxtni, ona va bola shodligidagi go'zallikni kuylovchi asar sifatida namoyon bo'ladi. Bu asar dunyo sirlarini bilishga qiziqqan, nur va go'zallikka intilgan insonni sevgan rassomning dunyoqarashini namoyon qiladi.

Rassom har bir asar ustida uzoq vaqt ishlar, ishlanadigan har bir obraz va detalning hayotiy bo'lishi uchun dastlab ularni alohida naturaning o'zidan ishlab, o'rganib, so'ng kompozitsiyaga ko'chirar edi. Bu unga berilgan buyurtmalarning ba'zan vaqtida tugallanmasligiga sabab bo'lar, buyurtmachi bilan nizolar kelib chiqar edi. «Sehrgarlar ta'zimi», «Avliyo Ieronim» kabi asarlarning yarimtugal holatda qolishiga ham sabab shudir. Leonardo Milanda yashagan kezlari 1482—1499 yillarda u o'zini olim, rassom, injener sifatida namoyon etish imkoniyatiga erishdi. U o'z faoliyatini haykaltaroshlik bilan boshladi. Milan hokimi Lodoviko Moro otasi uchun yodgorlik modelini ishladi. Lekin 1499 yili Milanning fransuz qo'shinlari tomonidan bosib olinishi bu ishni amalga oshirish imkoniyatini bermadi.

Me'mor sifatida ham Leonardo Milanda bir qator surat va proektlar ishladi. «G'ordagi madonna» (1483—1494), «Sirli oqshom» (1495—1497) kabi mashhur asarlarini yaratdi. Milandagi «Sant Mariya della Gratsie» monastri uchun ishlagan mashhur «Sirli oqshom» devoriy surati Leonardo da Vinchini novator rassom darajasiga ko'taradi. U injildan olingan an'anaviy syujetni erkin va asosan, obrazlarning his-tuyg'u va kechinmalarini ishonarli talqin etishi hisobiga ochadi.

Milan fransuz qo'shinlari tomonidan bosib olingan yili Leonardo Florensiyaga qaytib keladi. Bu erda «Angiari oldidagi jang» devoriy suratining kartonini yaratadi, shuningdek, o'zining mashhur asari «Mona Liza» (Jakonda)

asarini ishlaydi. «Mona Liza» portreti (1503) jahon rangtasvirining mashhur yodgorligidir. Bu portret bilan Yevropa san'atida chuqur psixologik portret san'ati boshlanadi [1,170].

Daslab suratda na uning nomi, na muallifning ismi, na chizilgan sanasi bor edi. Xo'sh Jakonda qanday qilib "yulduz" bo'ldi?

Uyg'onish davrida yashagan mashhur san'atshunos tarixchi Jorj Vazarining kitobida ushbu suratga oid ilk qaydlar mavjud. Olim da Vinchi vafotidan so'ng o'ttiz yil o'tgach u chizgan nodir surat xaqida yozadi. Jumladan, unda bayon qilinishicha, Leonardo da Vinchiga 1503 yilda florensiyalik savdogar Franchesko di Jakonda xotinining suratini chizishga buyurtma bergan ekan. Da Vinchi to'rt yil deganda suratni nihoyasiga yetkazadi.

San'atshunos tarixchi Jorj Vazari

Lekin surat buyurtmachiga topshirilmaganining sababi xanuzgacha noma'lum. Balki rassom tengsiz san'at asari vujudga kelganini anglab, nodir surat qandaydir savdogarning uyida qolib ketishini istamay shu yo'lni tutgandir? Yoki florensiyalik savdogar umuman hech qanaqa buyurtma bermaganmi?...

Qirol Lyudivik XIII taxtga kelgach suratda aks ettirilgan xonim aslida kimligini aniqlashni buyuradi. Shundan keyin suratga qiziqish kuchaydi. Olimlar va sana'tshunoslar tadqiqotlarni boshlab yuborishdi. Lyudovik XIV davrida yashagan matematiklardan biri suratdagi geometric mutanosibliklarni aniqlagan. Natijada olim bu suratda ko'plab rebus va formulalar yashirin, degan xulosaga kelgan.

Ma'lumki, da Vinchi abadiy dvigatel yaratish bilan ham shug'ullangan. Abadiy dvigatel yaratilsa, boqiy umr siri ochiladi, degan u Sirlarga

to'la "Mona Liza" surati shu yo'ldagi bir tajriba emasmikan? Suratdagi xonim orqasidagi manzara ham, uning libos va yopinchig'ida ham o'zgacha ma'no mujassam.

Oradan yuz yil o'tib, ta'mirtalab bo'lib qoladi. Ellik yil o'tgach, surat yana bir bor ta'mirlanadi. Oqibatda xonimning boshidagi xarir yopinchiqni tutib turuvchi tasma uning yuzi bilan bir tusga kiradi va xonimning manglayi keng bo'lib qoladi. Keyingi eksperimentlar natijasida bunday o'zgarishlarning yana bir qanchasini topishga muvaffaq bo'lindi.

Italiyalik arxivshunoslar kardinal Lui Aragon kotibining kundaligini topishdi. Bu tadqiqotlarning yangi yo'nalishini boshlab berdi. Suratdagi xonim aslida, uni Juliani Medichi Rim papasi Lev X ning tug'ishgan ukasi. Medichi uni buyuk musavvir bilan tanishtirib, suratni chizdirishga undab, xonimni shod qilmoqchi bo'lgan. Balki surat xarajatlarini Medichi to'lagandir? Shuning uchun surat buyurtmachiga berilmay qolgandir. Balki surat chizdirish bahonasida Juliano Medichi va xonim musavvir ustaxonasida uchrashishgandir.

Surat siri hali – beri ochilmaydi, shekilli. "Mona Liza" esa hamon jilmayib turibdi. Qaydan, bu topishmoqning javobi juda – juda oddiy bo'lishi ham mumkin. Suni o'ylasam, suratdagi xonim kinoyali kulimsirab turganga o'xshaydi... [5, 61].

Shu o'rinda yuqoridagi fikrlarga va tortishuvlarga sabab bo'ladigan, yana bir taxmin yoki "Mona Liza"ning kim ekanligi xaqida yangi bir fikr. Xammamizga ma'lumki Leonardo da Vinchi Toskani tog'lari etagida joylashgan Vinchi shaxrida 1452 yil 15 aprelda tavallud topgan. Leonardoning sirliligi, u tug'ilganidan boshlangan, chunki Leonardo noqonuniy tug'ilgan bo'lib onasi xaqida hech qanday ma'lumot yo'q edi. Na familiyasi, na uning tashqi ko'rinishi yoki u o'qimishli bo'lganmi-bo'lmaganmi bizga noma'lum edi. Mayli shunday bo'laqolsin faqat biz uni Katerina ismi bilangina bilamiz. Uning tarjimai holi faqatgina dexqon ayoli jumlasini bilangina cheklanadi. Leonardoning otasi P'ero da Vinchi xaqida esa ko'proq ma'lumotga egamiz, lekin bu ham yetarli emasdek. Ma'lumki otasining to'rt avlodi notariuslik bilan shug'ullangan va bu Leonardoning otasiga meros bo'lib o'tgan. Demak ma'lumki otasining jamiyatdagi mavqeyi va obro'si

yaxshi bo'lgan. Onasi xaqida bunday deyolmaymiz dexqon ayolni jamiyatdagi egallagan o'rni xavas qiladigan darajada bo'lmagani aniq. Leonardoning ota – onasining bir oila bo'lib yashaganliklari to'g'risida ham ma'lumotga ega emasmiz. [2,9]. Qaysidir ma'noda Leonardo dunyoga kelgach onasining taqdiri bilan otasining ishi bo'lmagan. Bundan ko'rinib turibdiki Leonardo bolalik davrlarida o'z tuqqan onasining mehriga to'yamay ulg'aygan ko'rinadi. Dexqon ayolning axvoli albatta og'ir kechganini his qilishimiz qiyin emas.

Nima uchun onasi xaqida to'xtalayotganimizga izoh berishga xarakat qilamiz. Demak Leonardo da Vinchining “Mona Liza” asari xaqidagi tortishuvlar dunyo san'atshunoslari, olimlar va rassomlar o'rtasida xaligacha davom etib kelayotganligi bu asarning bebaholigining isbotidir. Jorj Vazari, Leonardo da Vinchiga 1503 yilda florensiyalik savdogar Franchesko di Jakonda xotining suratini chizishga buyurtma bergan deydi, yana bir guruh olimlar aslida bu fransiyalik gertsogina Izabella d'Estening singlisi bo'lgan deyishsa yana bir guruh olimlar bu “Mona Liza” Leonardo da Vinchining avtoportreti deb bong urishadi. Ma'lumki farzandlarning tashqi qiyofqsi ota-onasiga o'xshagan bo'ladi, ayniqsa ko'p hollarda o'g'il bolalar onasiga juda o'xshash bo'ladi. Bu o'xshashliklarni atrofimizdagi oilalarni diqqat bilan kuzatsak o'zimiz guvohi bo'lamiz, mana shu fikrlarga suyanib biz “Mona Liza” asarida tasvirlangan ayol bevosita Leonardo da Vinchining onasi Katerinaning portreti deb taxmin qilsak juda mubolag'a bo'lmasa kerak. Onasining portreti deyshimizga yana bir sabab ko'ryapmiz, bu “Mona Liza” portretini ayrim olimlar xatto Leonardoning avtoportreti degan taxminni ilgari surishgan, bu shuni ko'rsatadiki Leonardo va Mona Lizaning bosh chanog'i juda o'xshash bu esa ularni ona-bola ekanligiga aniqlik kiritadi. Yana bir sabab shuki Leonardo da Vinchi bu asarini doim o'zi bilan olib yurganligidir. Chunki bu onasining suratidir.

Fransuz qirol I Fransuzik I taklifiga binoan Leonardo da Vinchi Fransiyaga tashrif buyuradi, u o'zi bilan Kluga ya'ni umrining oxrigacha yashagan manzilga ko'p narsa olib kelmaydi [2,177], lekin “Mona Liza” ni o'zi bilan olib keladi va bu asar Leonardo vafotidan keyin Fransiyada qoladi. Bugungi kunda Luvrda

“Ermitajda” saqlanadi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaev N.U. Tasviriy san’at tarixi, Toshkent – “O’QITUVCHI”-1987 yil
2. Роберт Ушлэс “Мир Леонардо” МОСКВА “ТЕРРА”-“TERRA” 1997 й
3. Виппер Б. Р. Итальянское Возрождение. Курс лекций. М., 1977.
4. Леонардо да Винчи. Книга о живописи. М., 1934. Челлини Бенвенуто.
5. “Be’kajon ” gazetasi 2011 yil 6 oktabr.